מאי קרא °ממעי אמי אתה גוזי מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאשתבועי הוא דכתיב °גזי נזרך והשליכי ואמר רבי אלעזר למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן תנו רבנן שלשה חדשים הראשונים ולד דר במדור התחתון אמצעיים ולד דר במדור האמצעי אחרונים ולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויוצא וזהו חבלי אשה והיינו *דתנן חבלי של נקבה מרובין משל זכר ואמר רבי אלעזר מאי קרא °אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ דרתי לא נאמר אלא רקמתי מאי שנא חבלי נקבה מרובין משל זכר זה בא כדרך תשמישו וזה בא כדרך תשמישו זו הופכת פניה וזה אין הופך פניו תנו רבנן שלשה חדשים הראשונים תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לאשה ויפה לולד שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז תנא המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים מנא ידע אלא אמר אביי °משמש והולך °ושומר פתאים ה' תנו רבנן *שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין אמו מזרעת אודם שממנו *עור ובשר [א]ושערות ושחור שבעין והקב"ה נותן בו רוח ונשמה *וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים *ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פרוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא דרש רב חיננא* בר פפא מאי דכתיב °עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר דבר אחר אדם נותן חפציו לכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואילו הקב"ה כל זמן שמכביד הולד עולה למעלה דרש רבי יוסי הגלילי מאי דכתיב °אודך (ה') על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם נותן זרעונים בערוגה כל אחת ואחת עולה במינו ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה וכולם עולין למין אחד דבר אחר צבע נותן סמנין ליורה כולן עולין לצבע אחד ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה כל אחת ואחת עולה למינו דרש רב יוסף מאי דכתיב °אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף לימים שמע שטבעה ספינתו של חבירו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב °עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו דריש רבי חנינא בר פפא מאי דכתיב °ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת מלמד שלא נוצר אדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שזורה בבית הגרנות נוטל את האוכל ומניח את הפסולת כדרבי אבהו *דרבי אבהו רמי כתיב °ותזרני חיל וכתיב °האל המאזרני חיל* אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע זירתני וזרזתני דרש רבי אבהו מאי דכתיב °מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר הימנה ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע אמר מי שהוא טהור וקדוש ומשרתיו טהורים וקדושים יציץ בדבר זה מיד נסמית עינו דכתיב °נאם הגבר שתום העין והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב °וישכב עמה בלילה הוא מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה שנאמר °יששכר חמור גרם •חמור גרם לו ליששכר *אמר רבי יצחק אמר רבי *אמי אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולדת נקבה שנאמר °אשה כי תזריע וילדה זכר תנו רבנן בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולדת נקבה ולא פירשו חכמים את הדבר עד שבא רבי צדוק ופירש °אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים °ויהיו בני אולם אנשים גבורי חיל דורכי קשת ומרבים בנים ובני בנים וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים אלא מתוך

שמשהין

*) [גי' ישנה של ע"י: חנינא] [גי' ע"י יומא מז.: וכתיב ותאזרני חיל (תהלים יח)]

מאי קרא. דמשביעין אותו ביום הלידה: גוזי. לשון חירום דהיינו כלל דדמי לשבועה: למה ולד דומה: חבלי. לערה: רקמתי. היינו יצירה ראשונה וכתיב בתחתיות דהיינו מדור תחתון: דרך תשמישן. האיש פניו למטה כן זכר נולד פניו למטה ונקבה פניה למעלה הלכך נקבה צריכה להתהפך

תורה אור

דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרינן (א)לעיל (ל:) [ראשו לו בין ברכיו] אבל זכר אין צריך להתהפך: קשה לאשה וקשה לולד. מפני שהולד במדור התחתון. קשה לאשה לא ידענא למאי: זרע מלבן את הולד מגיעוליו: מזורז. חזק ובריא: ליום תשעים. לשלש ימים הוי מיותו: מנא ידע. הא לא ידע אימת מעוברה: קלסתר. זיו: מראה העין. שלאח"פ שנבראת העין מן האב והאם אינו רואה מדע שהרי המת יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ולא שומע ולא מדבר: פרוץ מילחא. השלך המלח מן הבשר וסופו אינו ראוי אלא לכלבים כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימו כיון שהלכה לו מסריח הגוף: עולה למעלה. כדתני לעיל אחרונים דר במדור העליון: כולין עולין למין אחד. זרע האב והאם נעשין בריה אחת: צבע. כמה סממנין צריך לצבע שחור קליפת עץ וקסינת רימונים של נפחים וכמה דברים וכולן נעשין שחור ואינו יכול לנוצעו ביורה אחת משנים ושלשה גוונים בשנים ושלשה מקומות: כל אחד ואחד עולה למינו. לובן מן האיש ושחור מן האשה: כי אנפת בי. מפני שכעסת עלי אני מודה לך שלטובתי היה: ישב לו קוץ. ברגלו לאחד מהם ולא יכול ללכת: לבדו. הוא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו: ארחי. תשמיש כמו דרך גבר בעלמה (משלי ל): ורבעי. תשמיש לשון נרבעה*: זרית. בוררת בנפה שקורין וו"ן כמו (ישעיה ל) בנחת ובמזרה: הברור. קלי"ר בלע"ז: ותזורני. חסר א' *לשון מזרה: ותאזרני. לשון חגירת כח במתנים: זיריתני. מן הברור ולאח"כ זירזתני: רביעיותיהם. עונת תשמישן: הוא. קודשא בריך הוא סייעה שנטה חמורו של יעקב לאהל לאה ואותו הלילה של האחרות היה: ולא פירשו. את הדבר מנלן: זכרים בנקבות. כמי לאה: נקבות בזכרים. ואת דינה בתו משום הכי דרשה איש מזריע תחלה יולדת נקבה:

שמשהין

תהלים עא
ירמיה ז
תהלים קלט
רש"ל
[קדושין ל:]
[בשאלתות פרשת יתרו סי' ס איתא עור ובשר ודם והצפרנים וכו']
*[בערוך מביאו בערך קלסתר בפי"ג]
איוב ט
תהלים קלט
ישעיה יב
תהלים עב
שם קלט
יומא מז.
ש"ב כב
במדבר כג
שם כד
בראשית ל
שם מט
נדרים כ. ע"ש לעיל כה: [וקף כו. ע"ש]
ויקרא יב
בראשית מו
ד"ה א ח

תהלים קטז
תהלים יח
בע"י איתא אסי

שתום העין. הוא לשון גילוי עין ולשון משנה הוא לשון גילוי תותיהון ובמס' ע"ז כדי שישתום ויסתום ויגוף הוא ודייק דנסתם עינו והיינו משום דכתיב סתום לשון יהודה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דרך כו' לעיל ל"ב כלאת ודסיים מדאמר ולאשו על ברכיו פי':

[ויקרא כ]

כלן מסתו לפרשו דלריתני לשון מרס זיריתני מן הברור ולאח"כ זירזתני ותאזרני לשון פי' כנ"ל רש"ל

לעזי רש"י

וי"ן [ויין]. רחת.
קלי"ר. בהיר, נבחר.

[נ"ל ודעת ובינה והשכל כך איתא בע"י ולפע"ק נפוסי' דל"ק כה. ובנוסי' דכ"נ קיט. ובנוסי' חכמים סס: ד"ס קיו אבן כרוך בסיס לנוסי' כטעמם ששאלתות שטמקמי שכלם מזיעה לאדם שמשם עור ובשר ודם וכו' ול"נ נכי חלק שלא שמי טוב ממשב חס בבור בסוטה סוסי' בב"ק כה. ובמאר חוכמי]

גליון הש"ס

גמ' משמש והולך. יבמות יב ע"ב: שם חמור גרם לו ליששכר. בערוך ערך תמלא כתב כלומר כאחור יעקב מן השדה כאן בתמור ושמעה לאה ויצאה לקראתו וקראתו:

מוסף רש"י

ותזורני. לשון (רות ג) זורה את גורן השעורים, מברר את הטיפה (יומא מז.).
זירותני. הורמתי מן הברור שבה (שם).
שהקב"ה סייע באותו מעשה. שהקב"ה סייעו שילא מסם יששכר (בראשית ל טז).

הגהות הגר"א

[א] גמ' ושערות. נ"ב ודם סי' וכיצד. נ"ב ותשם: